

2. הכינויים להגר:

שפחתי (כינויה בפי שרה בפס' 2), שפחתה (כינויה בפי המספר, פס' 3), שפחתך (כינויה בפי אברם, פס' 6), הגר שפחת שרי (כינויה בפי מלאך ה', פס' 8). לכאורה זה אותו כינוי בשינויים קלים, אך בכל פעם מביע הכינוי יחס אחר. שרי רואה בהגר רכושה הפרטי, לא אדם בעל רגשות ורצונות. למעשה, במשך כל הסיפור שרי אינה מכנה את הגר בשמה כלל אלא בתפקידה. אברם מביע בכינוי "שפחתך" התנערות מאחריות: היא "שפחתך", לא שפחתי. זהו גם ביטוי לאדישותו ולאטימותו. הגר אינה נחשבת בעיניו כלל, למרות שהיא הרה לו. הוא רואה בה חפץ ששייך לשרי ואין לו קשר רגשי אליה. מלאך ה' הוא היחיד המכנה את הגר בשמה, מתייחס אליה כאדם. בו זמנית הוא גם מכנה אותה "שפחת שרי" ובכך רומז לה שלמרות סבלה היא חייבת לחזור לבית אברם, היא שייכת לגבירתה.

סיכום בנקודות: בראשית ט"ז

- בשנה העשירית לבואם של אברם ושרי לכנען, עדיין הם חשוכי ילדים. שרי מציעה לאברם: קח את שפחתי לאישה, והילד שהיא תלד ייחשב כבני. כשהגר נכנסת להריון, היא מתחילה לזלזל בשרי, ושרי פונה לאברם בזעם ומאשימה אותו ביחסה המזלזל של הגר.
- אברם מפגין אדישות לגורלה של הגר ומתיר לשרי לעשות בהגר ככל העולה על רוחה. שרי מענה את הגר, והגר בורחת למדבר.
- מלאך ה' מתגלה להגר במדבר, מצווה עליה לשוב לבית גבירתה ומבטיח לה שייולד לה בן שיהפוך לעם גדול. המלאך מבטיח, שישמעאל יהיה פרא אדם (חופשי או: אדם פראי), שידו תהיה בכל (בעל עסקים ורכוש, או: מסוכסך עם כולם) ושישלוט באחיו (ראש המשפחה המכובד או: רודן אלים במשפחתו).
- הגר שבה לבית אברם ושרי, ושם נולד ישמעאל. אברם היה בן 86 כשנולד ישמעאל.

שאלות

1. קראו בראשית, ט"ז, 1-2, 10-14.

א. קראו פסוקים 1-2 וכן קטע מהסכם נישואים שנתגלה בעיר נוזי:

אשה בשם קלימיניו תינתן לאיש שנימה, ואם קלימיניו תלד לו, לא יקח שנימה אשה אחרת. אך אם לא תלד, תקח קלימיניו אשה מארץ לולו, תשיא אותה לשנימה ותפקח על הצאצאים.

(1) הסבירו במה דומה המסופר בפסוקים 1-2 לפרטי ההסכם הזה.

(2) יש הטוענים כי המעשה של שרי היה צעד יוצא דופן של נדיבות כלפי אברם.

האם ההסכם מנוזי מחזק טענה זו? נמקו את תשובתכם.

ב. קראו פסוקים 10-14.

חוקר המקרא מ' ויינפלד מגדיר את הסיפור בפרק ט"ז כסיפור אטיולוגי.

הביאו שתי הוכחות מפסוקים 10-14 לכך שסיפור זה הוא סיפור אטיולוגי.

ג. על יחסה של הגר לשרי כתב רש"י:

"ותקל גברתה בעיניה. אמרה (הגר): שרי זו אין סתריה כגילוייה, מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה צדקת, שלא זכתה להיריון כל השנים הללו, ואני נתעברתי מביאה ראשונה".

- (1) מהו השינוי ביחסה של הגר לשרי?
- (2) מה ההסבר של רש"י לשינוי זה, ועל איזו הנחה מתבסס שינוי זה?

ד. על יחסם של שרי ואברם להגר כתב רמב"ן:

"ותענה שרי. חטאה אמנו (שרי) בעיניו הזה, וגם אברם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עוניה ונתן לה (בן) שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי".

- (1) על פי רמב"ן, מה היה החטא של שרי ומה היה חטאו של אברם?
- (2) על פי רמב"ן, כיצד אברם ושרי נענשו על חטאיהם?

2. קראו **בראשית**, ט"ו.

א. קראו פסוקים 9-1.

- (1) בחרו שלושה כינויים להגר המופיעים בפסוקים 9-1. לגבי כל אחד מהכינויים שבחרתם ציינו: מהו הכינוי, למי הוא מתייחס, ומה הוא משקף.
- (2) בחרו שני כינויים לשרה המופיעים בפסוקים 9-1. לגבי כל אחד מהכינויים שבחרתם ציינו: מהו הכינוי, למי הוא מתייחס, ומה הוא משקף.

ב. קראו פסוק 2. את המשפט "אולי אֶבְנָה מִקְנָה..." מסביר הפרשן אבן עזרא כך:

"אולי אֶבְנָה" – מגזרת בן. ועוד יתכן שהבן הוא כדמות בנין והאב כמו היסוד.

מהם שני הפירושים שמציע אבן עזרא למשפט "אולי אֶבְנָה מִקְנָה..."?

ג. קראו פסוקים 6-1 ואת חוקי חמורבי שלפניכם:

אם איש נשא לאישה כוהנת (שאינה רשאית ללדת ילדים), והיא נתנה לבעלה שפחה, והשפחה ילדה לו ילדים. אם אחרי כן השפחה תתנשא ותשווה עצמה למעמדה של גבירתה, גבירתה לא תמכור אותה, אבל תשים עליה אות של עבדות ותשיב אותה למעמד האִמָּהוּת.

במה דומה הנאמר בחוק חמורבי למסופר בפסוקים 16-1?

ד. קראו את דברי נ' ליבוביץ':

"אולי רצתה התורה ללמדנו, כי המתמתח מעל לקומת אנוש ומקבל על עצמו משימות שמעל לכוחו – ייטיב לשאול עצמו תחילה, אם יוכל לעמוד בהן עד הסוף. שאם לא כן, מוטב לו לאדם שיחיה לפי כוחותיו ולפי הנדרש ממנו, כי אם רגע יעלה מעלה ביכולת הויתור... לא יוכל גם לשהות על אותם רוכסי ההרים שאליהן טיפס והגיע לרגע, [ויש] סכנה שיפול מטה מטה בהרבה ממה שהיה בזמן היותו במישור".

מהו הלקח שניתן ללמוד מסיפור נישואי הגר לאברם?

בראשית י"ח: הביקור האלוהי אצל אברהם

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאַלְעָזָר מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח-הָאֵהָל כְּתָם אֵיפֶה הַיּוֹם: וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹעְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרֶץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתָּחוּ אֶרְצָה: וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אֲסִינָא מֵעַתָּה חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵלַינָא תַּעֲבֹד מֵעַל עֲבָדְךָ: וְקֹדֶר גַּא מֵעַתָּה מֵיִם וְרַחֲמֵי רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ: וְאִקְחָה פֶתֶלֶתָם וְסַעֲדוּ לְבָבְכֶם אַחֵר תַּעֲבֹדוּ כִּי-עַל-כֵּן עֲבַדְתֶּם עַל-עֲבָדְכֶם וַיֹּאמְרוּ בֵּן תַּעֲשֶׂה כְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּ: וַיִּמְהַר אֲבָרָהָם הָאֵהָלָה אֶל-שָׂרָה וַיֹּאמֶר מִהֲיִי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח כֹּלֶת לֹשִׁי וְעֵשִׂי עֹגוֹת: וְאֶל-הַבֶּקֶר רֵץ אֲבָרָהָם וַיִּקַּח בֶּן-בֶּקֶר דָּךְ וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל-הַנֶּגֶר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: וַיִּקַּח חֶמְאָה וְהִלֵּב וּבָךְ הַבֶּקֶר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפָּעִיָּה וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאבְלוּ: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיפֶה שָׂרָה אִשְׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֵהָל: וַיֹּאמֶר שׁוּב שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתָּה חַיָּה וְהִנֵּה-בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתְּךָ וְשָׂרָה שְׂמֵעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אֲחֵרָיו: וְאֲבָרָהָם וְשָׂרָה וְקָנִים בָּאִים בַּיּוֹם חָדָל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֶרֶץ כְּנָעִים: וַתַּעֲזֹק שָׂרָה בְּקֶרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלֹתִי הִיתָה-לִּי עֲדָנָה וְאֲדֹנִי זָקֵן: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אֲבָרָהָם לְמַדּוּ זֶה עָתִידָה שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵךְ אֲמַנָּם אֵלֶּךְ וְאֲנִי זָקֵנָתִי: הִיפְלָא מִיְהוָה דְּבַר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתָּה חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן: וְתִכְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא עָתִידָה בֵּן יֵרָאָה וַיֹּאמֶר וְלֹא כִי עָתִידָה: וַיִּקְמוּ מִשֶּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקֻפוּ עַל-פִּנֵּי כֹדֶם וְאֲבָרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לִשְׁלֹתָם: וַיְהִי אֹמֶר הַמִּבְכָּה אֲנִי מֵאֲבָרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: וְאֲבָרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גָּדוֹל וְעַמִּים וְנִכְרְזוּ-בּוֹ כָּל-גּוֹי הָאָרֶץ: כִּי יִדְעֻתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַעֲזֶה אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת

עֲדָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא יְהוָה עַל-אֲבָרָהָם אֶת אֲשֶׁר-דִּבֶּר עָלָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה וְעַתָּה סָדֵם וְעַמְרָה בִּירְבָּה וְחִטָּאתָם כִּי כִבְדָה מֵאֵד: אֲרַדְהֶנָּא וְאֶרְאָה הַכְּעַעֲקָתָה הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כֹלָה וְאִסְרָא אֶרְצָה: וַיִּפְנוּ מִשֶּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּלְכוּ סָדֵמָה וְאֲבָרָהָם עֹרְדָנוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּגַּשׁ אֲבָרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵךְ תִּסְפָּה צְדִיק עַסְדִּישֵׁעַ: אֵילִי יֵשׁ חַמְשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הֲאֵךְ תִּסְפָּה וְלֹא-תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חַמְשִׁים הַצְדִּיקִים אֲשֶׁר בְּקֶרְבָּה: הִלְלָה לָךְ מַעֲשֵׂיךָ כְּדָבָר הַזֶּה לְחַמִּית צְדִיק עַסְדִּישֵׁעַ וְהִנֵּה כְּצְדִיק כְּרִשְׁעַת חִלְלָה לָךְ הַשֹּׁפֵט כָּל-הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם-אֲמַנָּא בְּכֹדֶם חַמְשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׁאֲתִי לְכָל-הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם: וַעֲנֵן אֲבָרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא הוֹאֲלֹתִי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנִי וְאֲנִכִּי עֶפֶר וְאֶפֶר: אֲוִלִי יִחְסְרוּן חַמְשִׁים הַצְדִּיקִים הַמְּיֻשָּׁה הַתְּשַׁחֲוִית בְּחַמְשָׁה אֶת-כָּל-הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחֲוִית אִם-אֲמַנָּא שֶׁם אֶרְבָּעִים וְחַמְשָׁה: וַיִּסָּף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲוִלִי יִמְעָאוּן שֶׁם אֶרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲעִשֶׂה בַּעֲבוּר הָאֶרְבָּעִים: וַיֹּאמֶר אֶל-נָא יַחַד לְאֲדֹנִי וְאֲדַבְּרָה אֲוִלִי יִמְעָאוּן שֶׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֲעִשֶׂה אִם-אֲמַנָּא שֶׁם שְׁלֹשִׁים: וַיֹּאמֶר הִנֵּה-נָא הוֹאֲלֹתִי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנִי אֲוִלִי יִמְעָאוּן שֶׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחֲוִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים: וַיֹּאמֶר אֶל-נָא יַחַד לְאֲדֹנִי וְאֲדַבְּרָה אֶךְ-הַפֶּעַם אֲוִלִי יִמְעָאוּן שֶׁם עֶשְׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחֲוִית בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרָה: וַיִּלֶךְ יְהוָה כְּאִשֶּׁר בָּלָה לְדַבֵּר אֶל-אֲבָרָהָם וְאֲבָרָהָם שָׁב לְמָקוֹמוֹ:

הַכְּעַעֲקָתָה - האם הדברים באמת חמורים?
הֲאֵךְ תִּסְפָּה - האמנם תהרגו?
תִּשָּׂא - תסלח.

כְּתָם הַיּוֹם - בצהריים, בשעה החמה ביותר ביום.
נֹעְבִים עָלָיו - עומדים לידו.
עֲבַדְתֶּם עַל עֲבָדְכֶם - כבר הגעתם לכאן.
קְעַת חַיָּה - בעוד שנה מהיום.
אֶרֶץ כְּנָעִים - וסת, המחזור הרודשי.
אַחֲרַי בְּלֹתִי - אחרי שעורי כבר התקמט, התבלה.
עֲדָנָה - העור יהפוך לעור עדין כמו של אישה צעירה.
הִיפְלָא מִיְהוָה דְּבַר? - האם יש דבר שהי אינו יכול לעשות?
וְתִכְחַשׁ - הכחוושה.

הפרק נחלק לשני חלקים:

- א. פסוקים 1-16: אברהם מכניס אורחים.
- ב. פסוקים 17-33: אברהם משתדל למען סדום.

פסוקים 1-16: אברהם מכניס אורחים

פסוק 1: הפרק נפתח בהתגלות אלוהים לאברהם: "וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֵי מְרָא" - אברהם אינו נזכר בשמו וזה רומז לכך שמחבר הסיפור או עורך הסיפור ראה את פרק י"ח כהמשך הסיפור הקודם. גם חז"ל, והפרשנים המסורתיים בעקבותיהם, סברו שהתגלות ה' לאברהם נעשתה לאחר ברית המילה, מעין "ביקור חולים".
התגלות ה' מתרחשת בצהרי היום: "וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח-הָאֵהָל כְּחֹם הַיּוֹם" - למרות שהשעה היא שעת צהרים חמה וקשה להאמין שאנשים ישוטטו בחוץ בשעה שכזו, אברהם אינו נרתע מלשבת בפתח האוהל, ומעיד בכך על להיטותו לארח. כלומר כבר בשלב זה, בו האורחים עדיין לא הגיעו, אברהם מתגלה כמארח נלהב.

פסוק 2: "וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲגַה שְׁלֹשָׁה אָנָשִׁים נֹצְבִים עָלָיו" - אברהם רואה לפתע שלושה אנשים שעומדים בקרבתו. בהמשך הסיפור יתברר, ששלושת האנשים הם מלאכי ה'. אם כן, מדוע הם נקראים "אנשים"? לפניכם שתי אפשרויות פתרון:

1. אנו רואים את המלאכים "דרך עיני אברהם", כלומר אנו רואים את מה שהוא רואה. עצם העובדה שאברהם אינו יודע שהם מלאכים מעצימה את שבחו כמארח, שהקפיד לארח אנשים פשוטים בתשומת לב רבה.
2. זוהי דרכו הספרותית של המחבר לגלות לקורא בהדרגה את זהותם של ה"אנשים" ובכך להגביר את המתח והעניין בסיפור.

קריאת פסוקים 1-2 יוצרת קושי: מדוע תיאור התגלות ה' אינו מופיע בפס' 2, הרי בפסוק 1 נאמר שהי התגלה לאברהם? מהו הקשר בין התגלות ה' לאברהם לבין בואם של "האנשים"?

הפתרונות האפשריים:

1. התגלות ה' נעשית באמצעות שלושת האנשים. אלה הם מלאכי ה', שיבשרו לאברהם על הולדת יצחק. חז"ל קבעו: "שלוחי ה' - כמותו". כלומר ה' שלח שליחים לאברהם במקום לבשר לו בעצמו על הולדתו העתידית של יצחק.
2. לפנינו שילוב של שני סיפורים: בסיפור אחד בא לבקר את אברהם אורח אחד (אולי ה' עצמו) ובסיפור השני בא לבקר את אברהם שלושה אורחים. שילוב הסיפורים נעשה כדי לאחד את הבשורה על הולדת יצחק (שסופרה בסיפור אחד) עם הבשורה על הענשת סדום (שסופרה בסיפור השני), וכך נוצר הבלבול בין אורח אחד לשלושה.

"וַיֵּבֶץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתָּחוּ אֲרָצָה" - הריצה לקראת האורחים מעידה על להיטותו של אברהם לארח אותם, שהרי הוא כבר אדם זקן מאוד ובוודאי קשה לו לרוץ. אם אמנם התרחש ביקור האנשים לאחר ברית המילה, בוודאי קשה מאוד לאברהם לרוץ. ובכל זאת הוא רץ לקראתם, משתחוה לפנייהם ומבקש: "אֲדֹנָי, אִם-נָא מִצְּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶל-נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבֹדְךָ" (פס' 3). בדבריו יש עירוב של לשון יחיד ורבים: הפנייה הראשונה היא "אֲדֹנָי", כלומר 'אדונים שלי' (רבים), ולאחר מכן הוא ממשיך דווקא בלשון יחיד: בְּעֵינֶיךָ תַעֲבֹר עֲבֹדְךָ.

כיצד נסביר את החילופים בין יחיד לרבים בפסוק זה?

1. אורח אחד הוא בכיר מהשניים האחרים, ואילו אברהם מונה בלשון יחיד.
 2. אם לפנינו שילוב של שני סיפורים, אז תחילת הפסוק שייכת לסיפור אחד (שלושה אורחים) והמשך הפסוק שייך לסיפור השני (אורח אחד).
- כינוי האורחים "אדונים" ועצמו "עבד" מעידה על הכבוד הרב שנותן אברהם לאורחיו.

94 ראו למשל דברי חז"ל: אמר רבי חמא ברי חנינא: אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם הלא, ובא הקב"ה לשאול באברהם (בבא מציעא פ"ו ע"ב).

95 לקושי זה הוצעו פתרונות רבים, אבל לבחינה מספיק לדעת שני פתרונות. כהעשרה, לפניכם הצעת פתרון שלישית: התגלות ה' לאברהם בפסוק 1 ממשיכה גם בפסוק 2, שכן אחד מהאנשים שאברהם רואה הוא ה' עצמו, והשניים האחרים הם מלאכים שמלווים אותו. דעה זו נסמכת על מספר רמזים בפרק: בשיחה בולט בעיקר דובר אחד מבין השלושה (פס' 10, 11), במהלך השיחה נאמר במפורש שהי עצמו מדבר (פס' 13, 15), לאחר האירוע נאמר שהי נשאר לדבר עם אברהם (פס' 22), והמלאכים הולכים למשימתם הבאה (הוצאת לוט מסדום), אך רק שניים מגיעים אל העיר (וי"ט 1). מכאן שהאורח השלישי היה ה' שלבש דמות אדם.

96 יש המפרשים שהפנייה "אֲדֹנָי" היא להי' עצמו, אבל לא סביר להניח שאברהם היה מציע להי' רחצת רגליים ואכילת כחם, אילו היה יודע שהי עצמו עומד לפניו.

פסוקים 4-5: אברהם מציע לאורחיו: "קח נא קצת מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ. ואקחה פת לחם וסעדו לבכם" - הוא מציע להם אירוח צנוע ביותר: לרחוץ רגליהם, לשבת בצל ולאכול לחם.

פסוקים 6-8: ההכנות לסעודה. הכנות אלה עולות בהרבה על מה שתיאר אברהם בהזמנתו הצנועה. תיאור האירוח כצנוע נעשה כדי לא לגרום לאורחיו אי נעימות אם ירגישו שהטריחו אותו. פרטי האירוח ודרך הסיפור מדגישים את מאמציו של אברהם לארח:

- אברהם פועל במהירות רבה: החזרה על השורש מ-ה-ר (פס' 6-7) מעידה על הפעלת כל בני הבית ועל תחושת החיפזון של אברהם: הוא ממחר אל שרה ומאפיץ בה לאפות עוגות, ואחר כך נאמר שהוא רץ אל הבקר ובחר עגל לשחיטה. הפעלים "וימחר, רץ" מדגישים את להיטותו להכין את הארוחה במהירות, וכמו בפס' 2, הוא רץ, למרות גילו ומצבו הגופני.
- המטעמים המוגשים לאורחים הם מן המיטב: עוגות סולת, בשר בקר, חמאה וחלב⁹⁷.
- כמויות האוכל שמוגשות לאורחים הן גדולות: נאמר שאברהם ביקש משרה ללוש עוגות מ"שלוש סאים קמח סלת", כ-20 ק"ג קמח.
- הוא מפעיל את כל בני הבית: שרה אופה, הנער (ישמעאל או עבד) מטפל בבישול הבשר.
- ריבוי הפעלים בפס' 6-8 מעיד על חפזו: "וימחר, ויאמר, רץ, ויקח, ויתן, ויקח, ויתן". החזרה על לקח/נתן מעידה על המהירות שבפעולות ההכנה וההגשה.
- לאחר שהארוחה הוגשה לאורחים, אברהם עומד לידם בשעה שהם אוכלים, הוא מוכן לשרתם.

פסוקים 9-10: הבשורה. האורחים פונים למלאכתם ללא השתהות נוספת. הם שואלים אותו היכן שרה אשתו. כשאברהם עונה שהיא באוהל, מבשר לו אחד מהם: "שוב אשוב אליך קצת חיה והנה בן לשכה אשתך" (פס' 10), כלומר בעוד שנה מהיום ייולד לך בן משרה.

שרה נמצאת בתוך האוהל, קרוב לפתח האוהל, כך שהיא יכולה לשמוע את המלאך הדובר: "ושכה שמעת פתח האהל והוא אחקיו". הביטוי "והוא אחקיו" ניתן לפירוש בשתי דרכים:

1. הוא (המלאך) עמד מאחורי האוהל, כלומר הוא לא יכול היה לראות את שרה.
2. הוא (פתח האוהל) היה מאחורי המלאך, כלומר המלאך עמד בגבו לאוהל ולא היה יכול לראות את שרה. כל אחד משני הפירושים מוביל למסקנה, שאילו היה המלאך אדם רגיל, הוא לא היה יכול לראות את שרה ולא היה יכול לדעת מה מתרחש בתוך האוהל. אבל הוא בכל זאת ידע, כפי שמתברר בהמשך.

פסוקים 11-15: תגובת שרה לבשורה. שרה כושרה את הבשורה כדבר מגוחך: "ותצחק שכה בקרבה לאמר: אחקי בלתי היתה לי עדנה!! ואדני זקן". (פס' 12) - שרה יודעת שהיא ואברהם אינם יכולים, מבחינה ביולוגית, להביא ילדים. כבר בפס' 11 נאמר ש"אברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשכה אנה כנשים" - המספר מדגיש את זקנתם של אברהם ושרה שוב ושוב:

1. "זקנים".
2. "באים בימים" - ביטוי נרדף ל"זקנים" שבא לשם חיזוק.
3. "חדל להיות לשכה אנה כנשים": המחזור החודשי פסק, ולפיכך היא אינה מסוגלת להרות. שרה מודה בזקנתה: "אחקי בלתי היתה לי עדנה!!" - זוהי שאלה רטורית שמשמעה: האם אחרי ששני גופי התבלה,

⁹⁷ שימו לב שהמספר אינו נרדף על הנשת חלב ובשר יחד, כיוון שבימי חיבור הסיפור (ימי הבית הראשון) עדיין לא היה איסור ביהדות לאכול בשר וחלב יחד.

התקמט מזקנה, הוא יהפוך לעור עדין, כמו של אישה צעירה!" שרה מציינת גם את זקנתו של אברהם: "ואדני זקן". למרות ששרה צוחקת בלבה ואינה מדברת בקול, ולמרות שהיא נמצאת בתוך האוהל והנמצאים בחוץ אינם יכולים לראותה, עדיין היא יודעת את מחשבותיה: "ויאמר יהוה אל-אברהם: למה זה צחקה שרה לאמרי: האף אמנם אלד ואני זקנה?" - ה' נוזף בשרה על ספקנותה.

מהשוואת דברי שרה בפס' 12 לציטוטים על ידי ה' בפס' 13 עולה קושי: מדוע מצטט ה' את דברי שרה "אני זקנה?", (כלומר הוא אומר ששרה מעידה על עצמה שהיא זקנה), הרי שרה אמרה "אדני זקן"!!

פתרונות:

1. ה' שינה במעט את דברי שרה "מפני השלום", בגלל רצונו בשלום בית בין אברהם ושרה, שאברהם לא יחוש עלבון וכעס על שרה שרואה בו זקן ושיוכלו להביא ילד לעולם.
2. שרה אכן אומרת בפס' 12 שהיא זקנה ("אחרי בלתי היתה-לי עדנה?!"), ומכאן שה' מצטט את דבריה במדויק.

בפסוק 14 מסביר ה' מדוע הוא נוזף בשרה על צחוקה: "היפלא מיהנה דבר?" - זוהי שאלה רטורית שמביעה את הרעיון המרכזי בסיפור זה: האם יש דבר שה' אינו יכול לעשות? האם עוצמתו של ה' מוגבלת? לא ולא! ולכן גם אם מדובר בבני זוג זקנים ואפילו אם לאישה אין מחזור חודשי - אין פלא שהוא למעלה מכוחו של ה': "למועד אשוב אליך כעת חיה ולשנה בן!" - בעוד שנה מהיום אשוב, מבטיח ה', וכשאשוב - שרה תלד בן. להוכחת רצינות כוונותיו הוא חוזר פעמיים על הזמן הנקוב: "למועד... כעת חיה".

שרה חוששת שהכעיסה את ה' יתר על המידה, ובמאמץ לכסות על חטאה הראשון היא חוטאת בחטא נוסף - היא משקרת: "ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה, ויאמר: לא. כי צחקת" (פס' 15). ה' עומד על דעתו, ששרה צחקה והדבר אינו ראוי.

כדאי לשים לב לכך שבפרק י"ז פסוק 17, כאשר אברהם שומע את הבשורה על הולדת יצחק וצוחק, הוא אינו ננזף. לעומת זאת כאשר שרה צוחקת בליבה היא ננזפת. כלומר התנהגותה של שרה הייתה פחות בוטה או מזלזלת משל אברהם אבל היא ננזפת, ואברהם - לא. הפרשנים המסורתיים הסבירו, שנויפת ה' לשרה מהווה נזיפה גם לאברהם, שכנראה לא עדכן את שרה בבשורה שנמסרה לו בעת כריתת ברית המילה.

פסוק 16: הביקור עומד לפני סיום, והמלאכים כבר מתכוונים למשימתם הבאה - סדום: "ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם". גם בתום הביקור, אברהם ממשיך להיות מארח למופת: הוא מלווה אותם ביציאתם - "ויאברהם הלך עמם לשלחם".

פסוקים 17-33: אברהם משתדל למען סדום

אברהם מוצג בפסוקים אלה כנביא ה': ה' רוצה לחלוק עמו את פעולתו הקרובה לבוא. בהמשך הפרק, אברהם מתחנן בפני ה' בעבור תושבי סדום החוטאים, כמו שנביאי ה' (משה, ירמיהו) התחננו בפני ה' לשלוח לעם ישראל החוטא.

פסוק 17: באופן נדיר, המספר מגלה לקורא את מחשבות ה'. ה' יודע שהוא עומד להשמיד את סדום ומהרהר האם כדאי לגלות לאברהם את הדבר מראש: "המכסה אני מאברהם אשר אני עשה?" כך מוצג אברהם כנביא.

98 יש הסבורים שהמלה "עדנה" פירושה "הריון", ואז פירוש הפסוק הוא: האם עתה, כשנופי התבלה והודקו, אוכל להרות?
99 גם עמוס הנביא הסביר שה' מגלה לנביאיו את סודות תוכניתיו ופעולותיו: "כי לא נעשה אדני יהוה דבר כי אם-גלה סודו אל-עבדיו הקבאים" (ג, 7).

פסוקים 18-19 אינם עוסקים בעתידה של סדום אלא בעתידו של עם ישראל, צאצאיו של אברהם. **"וַאֲבָרְקָהָם הָיָה לְגוֹי גָדוֹל וָעָצוֹם וַיְבָרְכּוּ בּוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ"** - בפסוק 18 חוזרות שתי ברכות שה' ברך את אברהם כבר במרק י"ב:

- **"וַאֲעִשְׂךָ לְגוֹי גָדוֹל"** (י"ב 2) - **"וַאֲבָרְקָהָם הָיָה לְגוֹי גָדוֹל וָעָצוֹם"** (י"ח 18).

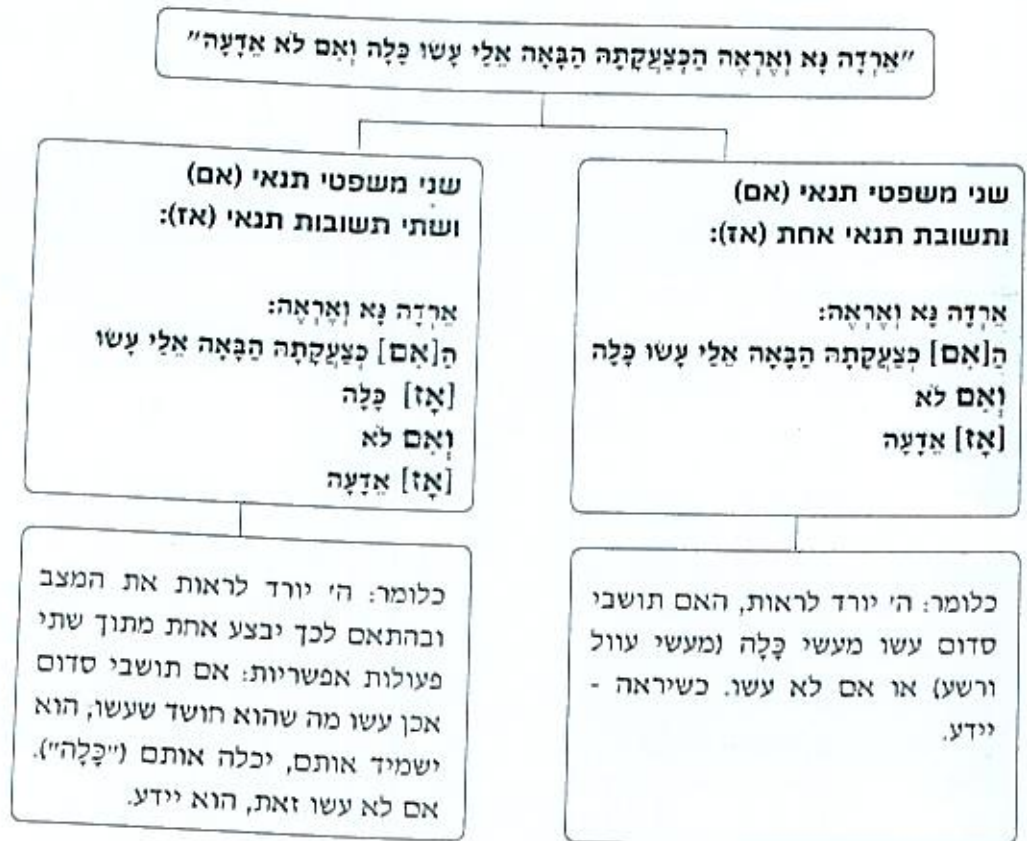
- **"וַיְבָרְכּוּ בּוֹ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה"** (י"ב 3) - **"וַיְבָרְכּוּ בּוֹ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ"** (י"ח 18).

עתידו המבורך של אברהם ניתן לו כי אלוהים יודע את צדיקותו של אברהם: הוא **"יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרֹךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט"** (פס' 19). אם צאצאי אברהם יקיימו את אורח החיים הצודק והישר הזה, הם יקבלו כגמול את כל מה שה' הבטיח לאברהם: **"לִמְעַן הֵבִיא יְהוָה עַל-אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר-דִּבֶּר עָלָיו."**

פסוקים 20-21 מתארים את מחשבותיו ותוכניותיו של ה' לגבי סדום: **"וַיֹּאמֶר יְהוָה: זַעֲקַת סְדֹם וְעָמָה כִּי רָבָה וְחַטָּאתָם כִּי כְבֹדָה מְאֹד. אֲרָצָה נָא וְאֲרָצָה הַכְצַעְקָתָהּ הִבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָלָה וְאִם לֹא אֲדַעָה."** ה' שומע את **"זַעֲקַת סְדֹם וְעָמָה"** - מהי זעקה זו? יש שתי אפשרויות:

1. זעקת העשוקים והמדוכאים בסדום.
 2. זעקת שעולה מהעיר עצמה בגלל החטאים שעושים אנשי סדום; חטאיהם "צועקים" לשמים.
- ה' שומע את הצעקות, אך אינו יודע בוודאות האם נעשים שם חטאים. על כן הוא מתכוון לרדת לסדום ולראות בעצמו מה קורה שם.

ניתן להבין את פסוק 21 בשתי דרכים. עיינו בתרשים שלפניכם:

בראשית: אבות

מדברי ה' בפסוק 21 עולים שני קשיים:

קושי ראשון: מדוע צריך ה' לרדת כדי לראות ("אֵרָאָה נָא וְאֶקְרָא"), הרי הוא כל יכול וראייתו אינה מוגבלת ממרחק?

פתרון: חז"ל אמרו: **"דיברה תורה כלשון בני אדם"**¹⁰⁰. כלומר, אלוהים אינו יורד ממש מן השמים כדי לראות מקרוב את חטאי תושבי סדום. מחבר הסיפור בחר לתאר אותו כך כיוון שהוא שופט צדק, והרי שופטים שהם בני אדם צריכים לבדוק מקרוב כל ראייה בטרם יחרצו את גור דינם של הנאשמים. ה' מתואר כאן במונחים אנושיים כדי שבני האדם יוכלו להבין את פעולתו. יש בזה גם לקח חינוכי - ללמד את השופטים האנושיים לברר היטב לפני שיחרצו דינו של אדם.

קושי שני: מדוע נאמר **"צַעֲקָתָה"** בלשון נקבה, הרי הצועקים הם רבים (הצועקים הם העשוקים או החטאים)? **פתרונות:**

1. לשון הנקבה מתייחסת כנראה לעיר סדום, שהיא המרכזית בין ערי הכיכר, ולכן כוללת גם את עמורה.
2. יש כתבי יד ותרגומים של המקרא שבהם כתוב **"צַעֲקָתָם"** בלשון רבים (ואז אין קושי).

פסוק 22: **"וַיָּבֹאוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עֹדְנוֹ עִמָּד לִפְנֵי יְהוָה"** - המלאכים שהתארחו אצל אברהם הולכים למשימתם הבאה. מפרק י"ט פס' 1 מסתבר שרק שני מלאכים הגיעו לסדום ולכן חלק מהפרשנים סבורים שהאורח השלישי אצל אברהם היה ה' עצמו, שעכשיו עומד לשוחח עם אברהם.

בפסוק 22 בוצע תיקון סופרים¹⁰¹. במקור היה כתוב: **"וְהוּא עֹדְנוֹ עִמָּד לִפְנֵי אַבְרָהָם"**. הביטוי "לעמוד לפני" פירושו להיות כפוף למישהו, לשרתו ולעשות כמצוותו. כמובן שלא מכובד לומר שה' כפוף לאברהם ונכון לעשות כדבריו, ועל כן שונה הכתוב. בנוסח הקיים אברהם עומד לפני ה', כלומר כפוף לו, נכון לשרתו ולעשות כדבריו. באמצעות תיקון סופרים זה נשמר כבודו של ה'.

פסוקים 23-33: בפסוקים אלה מתנהל דו-שיח בין ה' לאברהם. לא מסופר שה' גילה לאברהם את תוכניותיו העתידיות, ואנו מסיקים זאת מתוך התכנון המוקדם של אלוהים לגלות לאברהם את תוכניתו. השיחה נפתחת בדברי אברהם. אברהם מותח ביקורת נוקבת על שיטת הפעולה של ה': **"הֲאֵף תִּסְפָּה צָדִיק עִם-רָשָׁע?"**

אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר - הֲאֵף תִּסְפָּה וְלֹא-תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חַמְשִׁים הַצָּדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּה?
חֲלֵלָה לָךְ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה - לְהַמִּית צָדִיק עִם רָשָׁע!
וְהִנֵּה כְּצָדִיק כְּרָשָׁע!
חֲלֵלָה לָךְ!
הַשֹּׁפֵט כָּל-הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט!"

דברי אברהם בנויים כנאום מתוכנן היטב, וכוללים:

- ארבע שאלות רטוריות. הנאום נפתח ומסתיים בשאלה רטורית.
- חזרה על משפט המחאה **"חֲלֵלָה לָךְ!"** (= אסור לך לעשות זאת).
- חזרה על הצירוף **"צָדִיק עִם-רָשָׁע"** כדי להדגיש את העוול שבגזירת דין שווה לצדיק ולרשע.
- חזרה חמש פעמים על המילה "צדיק/צדיקים" כדי להדגיש את האיסור להעניש חפים מפשע.

תגובתו של אברהם מפתיעה. למרות שהוא אינו מבקר את ה' על מסקנתו שסדום היא עיר רשעה, הוא מבקר אותו על שיטת הגמול שנקט בהענשת תושבי סדום.

¹⁰⁰ "דיברה תורה כלשון בני אדם": סופרי המקרא תיארו את אלוהים ואת פעולותיו מחשבותיו בצורה שתהיה מובנת לבני האדם, כמושגים אנושיים.
¹⁰¹ תיקון סופרים: שמונה עשר מקומות במקרא בהם תוכן הכתוב מחשש לפגיעה בשם ה' או בכבודו.

אנו מוצאים בדברי אברהם שתי שיטות גמול:

1. **גמול אישי-מידי:** יש צדיקים בסדום, וה' עלול להשמידם עם הרשעים. ראוי שצדיקים יקבלו גמול מתאים על מעשיהם, ולא ייענשו עם תושבי העיר הרשעים: **"חללה לך מעשת כדבר הזה - להמית צדיק עם רשע!"**
2. **גמול קיבוצי:** אברהם מבקש להציל את העיר כולה, כלומר גם את הרשעים. אם יימצאו בה צדיקים: **"אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר - האז תספה ולא-תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר בקרבך?"** (תספה = תשמיד, תביא לסופה של העיר).
ה' מסכים לדון את אנשי סדום על פי שיטת הגמול הקיבוצי: **"אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם"** (פס' 26).
אברהם מבקש גמול אישי - זהו הביטוי הטוב ביותר למשפט צדק בעיניו, אבל הדבר החשוב ביותר בעיניו הוא שהצדיקים לא יענשו. לכן הוא מבקש מה' שאם הוא ינקוט בגמול קיבוצי - שיהיה זה גמול קיבוצי לטובה. כלומר אברהם מוכן לוותר על העונש לרשעים (הגמול האישי לרשעים), ובלבד שהצדיקים שלא חטאו לא יענשו. אברהם מבקש מאלוהים שיפעל על פי מידת הדין, כלומר שיעניש רק את החוטאים, אבל אם יש בסדום אפילו עשרה צדיקים, אלוהים מתבקש לנהוג על פי מידת הרחמים, כלומר לסלוח ולהציל את כל העיר בזכות הצדיקים.

השאלות הרטוריות של אברהם, ובייחוד שאלתו האחרונה **"השפט כל-הארץ לא יעשה משפט?"** מדגישות את הרעיון המרכזי בקטע זה. נקודת המוצא של אברהם ושל מחבר הסיפור היא, שה' הוא שופט צדק. אברהם מותח ביקורת על ה' כיוון שהוא מאמין בה' בכל לבו ויודע שה' הוא שופט כל הארץ, כלומר דן כל אדם בעולם לגופו של עניין, לא ייתכן שבמקרה זה לא יעשה משפט צדק.
ה' עונה לו: **"אם-אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל-המקום בעבורם"** (פס' 26) - אני מוכן לסלוח לכל תושבי העיר אם יימצאו בסדום חמשים צדיקים.

כאן מתחיל ביקוח בין אברהם לה' על מספר הצדיקים שבגללם ה' יהיה מוכן לבטל את תוכניתו להשמיד את סדום. לשיחה זו שלושה מאפיינים:

- **הדרגתיות במספר הצדיקים:** אברהם מתחיל, כזכור, ב-50, ויורד כל פעם בחמישה: 45...40...35...30...25...20...15...10 (פס' 28-29). ואחר כך חש תעוזה ויורד בעשרה צדיקים בכל פעם: 10...20...30...40 (פס' 29-32). אברהם נעצר בעשרה צדיקים, כנראה מפני שזהו מספר מינימלי להגדרת קבוצה של אנשים. כלומר אם יש פחות מעשרה צדיקים בסדום, זוהי קבוצה קטנה מדי, בלתי נחשבת.
- **הדרגתיות בניסוח הבקשות:** לאורך כל השיחה בין ה' לאברהם ניכרת הדרגתיות. בקשותיו של אברהם הולכות ומתקצרות ככל שהשיחה מתארכת, כאילו הוא חש שסבלנותו של אלוהים אוזלת. הבקשה הראשונה (פס' 23-25) היא הארוכה מביניהן, ואורכת שלושה פסוקים. הבקשה השנייה קצרה יותר, ואורכת רק שני פסוקים (פס' 27-28). הבקשות הבאות, השלישית (פס' 29) הרביעית (פס' 30), החמישית (פס' 31) והשישית (פס' 32) קצרות יותר, ואורכות פסוק אחד או רק חלק ממנו. כך גם לגבי תשובותיו של ה'. הראשונה היא הארוכה מביניהן (פס' 26), ותשובותיו האחרות קצרות יותר.
- **מבחינת תוכן הבקשות,** הן מתנהלות בסדר עולה של הדרגה. אברהם מבקש בכל פעם להציל את העיר בזכות מספר קטן יותר של צדיקים. בהתאמה, ההדרגתיות העולה ניכרת גם בויתוריו של ה', שמוכן בכל פעם לסלוח לרשעי סדום בעבור מספר קטן יותר של צדיקים.
- **פתיחת הבקשות:** בחלק מן הבקשות פותח אברהם תחילה במשפט התנצלות, כגון: **"הנה-נא הואלתי לדבר אל-אדני ואנכי עפר ואפר"** (פס' 27) או **"אל-נא יחר לאדני ואדברה"** (פס' 30) וכדומה. משפטים אלה מראים שאברהם לא ניהל את שיחתו עם ה' מתוך חוצפה אלא דווקא מתוך ענווה ואמונה. הוא פונה לרחמיו של אלוהים ובוטח בו שלא יעשה עוול.

102 גמול אישי-מידי: כל אדם מקבל גמול על מעשיו.

103 גמול קיבוצי: אדם אחד/קבוצה קטנה עושה מעשה וקבוצה גדולה (עיר/שבט/עם) נענשת.

דמותו של אברהם בשני הסיפורים בפרק:

בחלק הראשון של הפרק אברהם מוצג כמארח אדיב ונדיב. הוא נוהג באורחו כבוד רב ומשקיע מאמץ רב באירוחם. בחלק השני של הפרק אברהם מוצג כמתווך המתערב לטובת אנשים זרים תוך כדי הפגנת תעוזה כלפי אלוהים. יש ניגוד בין התנהגותו מלאת הכבוד בחלק הראשון לבין תעוזתו ודיבורו התקיף בחלק השני. אולם שני הסיפורים מדגישים את רגישותו כלפי אנשים במצוקה הנזקקים לעזרתו: האורחים הם עובדי אורח במדבר, שיכלו לנוח ולשבוץ באוהלו. אנשי סדום יכלו להינצל בזכות התערבותו (אילו נמצאו בהם עשרה צדיקים).

סיכום בנקודות: בראשית י"ח

- **פס' 1-16:** אברהם מארח שלושה מלאכים. להיטותו לארח ניכרת בשבתו בפתח האוהל בשעת צהרים, בריצתו לקראתם, בהשתחוותו, בהכנה מדוקדקת ונדיבה של מטעמים ובהשגחתו עליהם שיאכלו. המלאכים מבשרים לו על הולדת בנו יצחק בעוד שנה. שרה שומעת את הבשורה וצוחקת, כיוון שהיא ואברהם זקנים וקשה לה להאמין שהבשורה תתגשם. ה' נוזף בה ומצהיר שאין דבר הנשגב מיכולתו.
- **פס' 17-33:** ה' מגלה לאברהם את תוכניתו להשמיד את סדום עקב רשעות תושביה. אברהם מתערב לטובת אנשי סדום וטוען שה' אינו יכול לעוות משפט, הרי הוא שופט צדק, ועל כן אסור לו להעניש את צדיקי סדום ביחד עם הרשעים בעיר. ה' מסכים לחוס על העיר כולה אם יימצאו בה 50 צדיקים. אברהם מתמקח עם ה' על מספר הצדיקים בעיר עד שהוא עוצר ב- 10 צדיקים. השיחה ביניהם מתאפיינת בהדרגתיות הן במספר הצדיקים והן בניסוח הבקשות ותוכנן. למרות המיקוח, אברהם אינו מוצג כחצוף אלא כמתחנן לה' על חיי הצדיקים בסדום מתוך אמונה שה' הוא שופט צדק, וראוי שגם במקרה של סדום ייעשה צדק עם הצדיקים בעיר.

שאלות:

1. קראו בראשית י"ח, 1-10.

- א. (1) מהי הסתירה שבין "וַיֵּרָא אֵלָיו ה'" (פס' 1) לבין "וַיֵּרָא וַהֲנָה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים" (פס' 2)?
- (2) ציינו שני ניסיונות ליישוב סתירה זו.

ב. קראו פסוקים 1-4 בקטע שלפניכם.

- (1) ציינו ארבעה פרטים המאפיינים את הכנסת האורחים של אברהם.
- (2) מבחינה לשונית, אין התאמה בין פניית אברהם אל האנשים בפסוק 3 ובין פסוקים 2, 4. הסבירו קושי זה, וכתבו פתרון אחד לקושי.

ג. קראו את הקטע שלפניכם וכן **מלכים ב'**, ד', 8-17.
יש הרואים בשני הכתובים תבנית של בשורה על הולדת בן.
ציינו שלוש נקודות דמיון בין הכתובים בנוגע לבשורה ולרקע לבשורה.

ד. "ושרה שמעת פתח האהל והוא אחריו" (פס' 10).
אכן עזרא פירש: "והוא אחריו" - זה המלאך המדבר עם אברהם היה אחרי האהל, ואברהם יושב בפתח האהל ולא ראה שרה. ויש אומרים פתח האהל שלה היה אחרי אוהל אברהם.
לפי כל אחד מהפירושים שמביא אכן עזרא, כיצד יש להבין את המילה "והוא", וכיצד יש להבין את המילה "אחריו"?

קראו **בראשית**, י"ח, 17-33.

א. קראו פס' 21: "**אַרְדָּה נָא וְאַרְאֶה הַכְּצַקְתָּהּ הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כָלָה וְאִם לֹא אֲדַעָה**".

(1) מהו הקושי העולה מן המלה "הַכְּצַקְתָּהּ"?

(2) קראו את אגדת חז"ל שלפניכם. כיצד פתרו חז"ל את הקושי שצינתם בסעיף (1)?

רבי יהודה אומר: הכריזו בסדום כל מי שהוא מחזיק בפת לחם לעני ואביון יישרף באש. פלוטית בתו של לוט הייתה נשואה לאחד מגדולי סדום. ראתה עני אחד... ברחוב העיר ועגמה עליה נפשה. מה הייתה עושה? בכל יום כשהייתה יוצאה לשאוב מים, הייתה נותנת בכד שלה מכל מה שבביתה ומאכלת [נותנת אוכל] לאותו עני. אמרו [אנשי סדום]: מאין חי העני הזה? וכשידעו בדבר הוציאוה ליישרף. אמרה: ריבון העולמים, עשה משפטי דיני! ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד. באותה שעה אמר הקב"ה: ארדה נא [ואראה]: אם צעקת הנערה הזאת עשו אנשי סדום - אהפוך יסודותיה למעלה. ילקוט שמעוני, י"ח פ"ג

ב. קראו פס' 23-25.

(1) בפסוקים אלה מדגיש המחבר את הרעיון המרכזי בסיפור באמצעות שאלות רטוריות.

הדגימו קביעה זו מן הכתוב.

(2) קראו פסוק 23 ואת פירוש רש"י לפסוק זה:

"וַיִּגַּשׁ אֲבִרְהָם" - מצינו [מצאנו במקרא] הגשה למלחמה (דברי הימים א' י"ט 14) והגשה לפיוס (בראשית מ"ד 18) והגשה לתפילה (מלכים א' י"ח 36), ולכל אלה ניגש אברהם: לדבר קשות ולפיוס ולתפילה.

הדגימו מן הכתוב בפס' 17-33 כיצד אברהם ניגש בדבריו "לדבר קשות ולפיוס ולתפילה".

ג. קראו גם **שמות**, ל"ב, 1-14.

ציינו שלושה קווי דמיון בין שני הסיפורים (**בראשית**, י"ח, 17-33; **שמות**, ל"ב, 1-14).

ד. קראו פסוק 22.

חז"ל אמרו על פסוק זה:

תיקון סופרים הוא זה, שהשכינה (כינוי לאלוהים) הייתה ממתנת לאברהם.

מה תוקן, על פי דברי חז"ל, בבראשית י"ח, 22, ומדוע?

בראשית כ"ב 1-19: עקדת יצחק

על-המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את-ידו ויקח
את-המזבח לשהט את-בנו: ויקרא אליו מלאך יהוה
מן-השמים ויאמר אברהם ואברהם ויאמר הגוי: ויאמר אל-
תשלח ידך אל-הנער ואל-תעש לו מאומה כיועתיך ידעתי
כרדא אלהים אתה ולא חשכת את-בנך את-יחידך ממני:
וישא אברהם את-עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך
בקרניו וילך אברהם ויקח את-האיל ויעלהו לעלה תחת
בנו: ויקרא אברהם שם-המקום ההוא יהוה יראה אשר
יאמר היום בקר יהוה יראה: ויקרא מלאך יהוה אל-אברהם
שעות מן-השמים: ויאמר כי נשבעתי נאס יהוה כי יען אשר
עשית את-הדבר הזה ולא חשכת את-בנך את-יחידך: כי
ברך אברך והרבה ארבה את-זרעך ככוכבי השמים וכחול
אשר על-שפת הים וירש ורעך את שער אויביו: והתברכו
בורעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקולי וישב אברהם
אל-ערו ויקמו וילכו יהוה אל-באר שבע וישב אברהם
בבאר שבע:

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את-אברהם ויאמר אב
אליו אברהם ויאמר הגוי: ויאמר קח-נא את-בנך את-
יהודה אשר-אהבת את-יצחק ולך-לך אל-ארץ המדינה
והעלהו שם לעלה על אהר ההרים אשר אמר אליך: וישכם
אברהם בבקר ויחבש את-חמורו ויקח את-שני נעריו אתו
ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל-המקום אשר-
אמר-לו האלהים: כיום השלישי וישא אברהם את-עיניו
וירא את-המקום מרחק: ויאמר אברהם אל-נעריו שבו-לכם
פה עס-החמור ואני והנער נלכה עד-כא ונשתחוה ונשובה
אליכם: ויקח אברהם את-עצי העלה וישם על-יצחק בנו
ויקח בידו את-האש ואת-המזבח וילכו שניהם יחדו:
ויאמר יצחק אל-אברהם אביו ויאמר אביו ויאמר הגוי בני
ויאמר הגוי האש והעצים ואיה השה לעלה: ויאמר אברהם
אלהים וראה-לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו
אל-המקום אשר אמר-לו האלהים ויבן שם אברהם את-
המזבח ויערך את-העצים ויעקד את-יצחק בנו וישם אתו

ויבקע - חתך בגרזן.

עד כה - למקום מסוים.

המזבח - סכין.

ויעקד - קשר את ידיו ורגליו של הקורבן.

זהו סיפור על הניסיון הדתי הגדול שאברהם עמד בו: אלוהים ביקש ממנו להעלות את יצחק בנו לעולה כדי לבחון אותו: האם אברהם יהיה מוכן לעשות הכל למען אלוהים ולציית אפילו לציווי כל כך קשה ואכזרי? עמידת אברהם בניסיון מציגה אותו כגדול המאמינים, דוגמה ומופת לכל מאמין.

פסוק 1: "ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם" - כבר בפתיחת הסיפור המספר מדגיש שדרישת אלוהים מאברהם היא לשם הניסיון בלבד. מבחינה ספרותית, כאשר הקורא יודע שאלוהים אינו מעוניין באמת בקורבן-אדם, תשומת הלב מתמקדת באברהם ובהתנהגותו, וזו מטרתו של המספר - למקד את תשומת הלב באברהם ולהראות עד כמה האמין באלוהים ועשה את מצוותו, למרות ייסוריו.

מניסוח הפסוק עולה **קושי**: מדוע אלוהים העמיד את אברהם בניסיון, הרי אלוהים יודע הכל, ובוודאי ידע שאברהם יעמוד בניסיון?

פתרונות:

- אלוהים ידע שאברהם יעמוד בניסיון ובאמצעותו רצה ללמד את כל בני האדם עד היכן ניתן להגיע בדרגת האמונה והמסירות. אברהם שימש כאן כדוגמה לכל בני האדם.

2. אלוהים מעמיד בניסיון רק צדיקים, משום שהוא יודע שיעמדו בניסיון והוא יוכל לגמול להם על כך. אברהם הוא צדיק, ואלוהים רצה לגמול לו על צדיקותו ולכן העמידו בניסיון.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם. וַיֹּאמֶר: הֲנִי" - המילה "הנני" פירושה: אני לשירותך, אני מוכן להיענות לכל בקשותיך. מילה זו חוזרת בסיפור שלוש פעמים: בפס' 1 (תשובת אברהם לאלוהים), בפס' 7 (תשובת אברהם ליצחק), ובפס' 11 (תשובת אברהם למלאך ה'). במילה זו אברהם מביע את מסירותו הן לאלוהים והן ליצחק, את שניהם הוא מוכן לשרת ואת שניהם הוא אוהב. והוה הרעיון המרכזי בפרק: האהבה למי משניהם גדולה יותר? לכן המילה "הנני" היא מילה מנחה בפרק, היא מביעה את הרעיון המרכזי בו: הניגוד שאלוהים יוצר (בבקשו להעלות את יצחק כקורבן) בין אהבתו של אברהם ליצחק לבין אמונתו באלוהים.

פסוק 2: "וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לַעֲלֹה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ" - אלוהים מבקש קורבן אדם. כיוון שאנו יודעים, שמדובר בניסיון בלבד, ברור שאלוהים אינו מעוניין באמת שיצחק יועלה לעולה אלא שאלוהים בוחן את אברהם, האם יעשה עבורו את הקשה והנורא מכל.

כך למעשה מבטא המספר את עמדתו כנגד קורבן אדם¹⁰⁴. הוא מציג את קורבן האדם כדבר נורא ואיום, שיכול לשמש רק כמבחן לאמונתו של אדם. הוא מבהיר שאלוהים אינו דורש קורבן אדם ואינו זקוק לו אבל הוא דורש מהמאמין להיות מוכן להקריב לו את בנו. ההדגשה על "בְּנֶךְ - יִחִידְךָ - אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ" מציגה את קורבן האדם כדבר בלתי הגיוני, לא-אנושי. אברהם נדרש כאן לוותר כל כך גדול, שקשה להאמין שאדם כלשהו יוכל לעמוד בו. לשון הציווי האלוהי מזכירה את הציווי שניתן לאברהם בפרק י"ב: "לֶךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלֶדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֹרְאָךְ". עיינו בטבלה הבאה:

ציווי מרוכך	בראשית י"ב 5-2	בראשית כ"ב 3-2
ציווי מדורג	לֶךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלֶדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ	קַח נָא אֶת בְּנֶךְ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק
היעד - מעורפל: "ארץ".	אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֹרְאָךְ	וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לַעֲלֹה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ
הבטחה לגמול	וְאֶעֱשֶׂךָ לְגֹי גָדוֹל וְאַבְרָכְךָ וְאֶגְדָּלְךָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְּנֶכְךָ. וְאַבְרָכָה מְבָרְכֶיךָ וּמִשְׁלָלְךָ אֲדָר וְנִבְרָכוּ בְּךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאֲדָמָה	
ציאות מוחלט ומייד	וְיֵלֶךְ אַבְרָם כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי יְהוָה... וַיֵּקַח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו	וַיֵּשְׁבוּ אַבְרָהָם בְּבֶקֶר... וַיֵּקַם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים

104 קורבן אדם היה מקובל במקרא ובמזרח הקדום, אך במשך הזמן במסגרת האמונה בהי נדחה סוג זה של קורבנות. סופרי המקרא מתחו ביקורת חריפה על אנשים שהקריבו את ילדיהם (למשל יפתח השופט שהעלה את בתו לעולה בעקבות נדר שגזר, שופטים י"א, 34). הנביאים לעגו למאמינים שהקריבו את ילדיהם בשם האמונה בהי ובאלים אחרים (ירמיהו, ז, 31, מיכה, ו, 6 ועוד).

